

кого виробництва всіх учасників кооперації, адже здійснюючи сільськогосподарське виробництво в більшості випадків на приватній основі, товаровиробники реагують на фактори, які впливають на їх виробничо-комерційну діяльність, адаптуючись до нових умов господарювання незалежно один від одного. Це виявляється у виборі спеціалізації, розмірів підприємства, ринків збуту виробленої продукції, що зумовлює необхідність у кооперації.

Висновки. Організаційно-економічний механізм оптового ринку сільськогосподарської продукції представляє цілісну систему, що включає взаємодію виробників, оптових посередників, обслуговуючих кооперативів, підприємств роздрібної торгівлі, переробних підприємств, ринкових інститутів і регулюючих державних органів, з метою забезпечення гарантованого цілорічного доступу переробних підприємств і населення до сільськогосподарській продукції. Під час формування цього ринку в регіонах важливим є облік системи чинників, які впливають на його розвиток, а саме: політичні (система нормативно-правових актів, державне регулювання і контроль, зовнішня і внутрішня економічна політика, наявність прикордонних територій); соціально-економічні (механізм економічних стосунків, дефіцит інвестиційних ресурсів, залежність від імпорту, рівень доходів населення, рівень міграції, рівень соціальної напруженості, дієвість ринку землі); технологічні (рівень енергетичної безпеки, матеріально-технічна база, наявність інноваційних технологій, наявність і використання мінеральних і органічних добрив); природні (кліматичні умови, обмеженість сільськогосподарських угідь, ерозія ґрунтів, стихійні лиха). Характерною особливістю регіональної економіки є неухильне посилення дії на неї територіально локалізованих ринків, що спричиняє необхідність внесення коректив у методичні підходи, пов'язані з соціально-економічною оцінкою розвитку оптового ринку. Найважливішими показниками потрібно вважати: коефіцієнт окупності витрат на сільськогосподарське виробництво з врахуванням субсидій, коефіцієнт державної підтримки сільгоспвиробників, фактичну і потенційну ємкість ринку продовольства, коефіцієнти регіональної достатності вжитку продуктів харчування і регіональної забезпеченості продовольством, доступність продуктів харчування, темпи зростання цін на продовольство, залежність регіону від імпорту продовольства та сільськогосподарської сировини тощо.

Література

1. Алейнікова О.В. Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation>.
2. Шпикуляк О.Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2009. – № 7. – С. 120-127.
3. Саблук П.Т. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.Я. Дем'яненко, Г.М. Підлісецький, М.М. Федоров, О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, О.В. Овсянніков, В.П. Саблук, Л.М. Пархоменко // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2008. – № 1. – С. 3-20.
4. Стан створення оптових ринків на 01.04.2011. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.minagro.gov.ua>.
5. Антонюк Р.Р. Структура організаційно-економічного механізму забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : Вид-во ПДАБА. – 2008. – № 20/2. – С. 176-182.

6. Львівська облрада затвердила програму підтримки підприємництва в галузі тваринництва на 2012 рік. 29.02.2012 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.vgolos.com.ua/economic/news/7893.html>

7. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: створення і діяльність / редкол.: М.П. Грищенко (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во "Київська обласна аграрна дорадча служба". – 2005. – 68 с.

Копытко О.В. Формирование организационно-экономического механизма оптовых региональных рынков сельхозпродукции

Рассмотрено формирование организационно-экономического механизма оптового рынка сельскохозяйственной продукции как целостной системы функционирования организованной оптовой торговли в регионах. В процессе исследований выделены факторы, которые влияют на функционирование оптовых рынков сельскохозяйственной продукции и включают взаимодействие производителей, оптовых посредников, обслуживающих кооперативов, предприятий розничной торговли, перерабатывающих предприятий, рыночных институтов и регулирующих государственных органов, с целью обеспечения гарантированного круглогодичного доступа перерабатывающих предприятий розничной торговли и населения к сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, производители, посредники, государственные органы управления, обслуживающие кооперативы.

Kopytko O.V. Formation of the organizational-economic mechanism of wholesale regional markets of agricultural production

The formation of organizational-economic mechanism of the wholesale market of agricultural production is considered as an integral system of organized wholesale trade operation in the regions. In the research process are elicited the factors that influence upon the operation of the wholesale markets of agricultural production and include the interaction of all producers, wholesale brokers, serving cooperatives, enterprises to retail business, processing enterprises, market institutes and adjusting state bodies to provide the guaranteed all-the-year-round access of enterprises to retail business and the population to agricultural production.

Keywords: organizational-economic mechanism, wholesale market of agricultural production, producers, brokers, state management bodies, serving cooperatives.

УДК 336.74:004.[738+657]

Доц. М.В. Корягін, канд. екон. наук;
магістрант В.Р. Ліва – Львівська КА

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Розглянуто суть електронних грошей та основні їх особливості. Наведено переваги та недоліки використання електронних грошей. Описано процедуру використання грошей у платіжних системах. Наведено три можливі сценарії подальшого розвитку систем електронних грошей. Розглянуто методику бухгалтерського обліку операцій з електронними грошима. Запропоновано методичні рекомендації з обліку електронних грошей.

Ключові слова: електронні гроші, електронні платіжні системи, електронний гаманець, бухгалтерський облік.

Вступ. В останні десятиліття в Україні, як і у всьому світі, запроваджуються у різні сфери суспільного життя новачі інформаційних технологій, що приводить до перетворень, зокрема системи фінансових послуг. Серед технічних новацій потрібно виділити електронізацію товарно-грошового об-

міну, ділової практики, побутового зв'язку, запровадження нових засобів обміну, зокрема і електронних грошей.

Постановка завдання. Глобальний технологічний розвиток і значне поширення електронних платіжних систем створює значні переваги для функціонування неготівкових грошових форм. Водночас, традиційні форми грошей ще пропонують призначені для користувача певні унікальні переваги. Однак дедалі більшої актуальності набувають питання місця та сутності електронних грошей у сучасній фінансовій системі. Електронні гроші, незважаючи на широке використання у системі розрахунків та платежів, залишаються малодослідженим об'єктом у науковій економічній літературі. Окремі дослідження щодо суті, ролі, особливостей використання та розвитку електронних грошей в Україні здійснювали такі українські вчені, як: А.В. Бодюк, І.О. Грубін, Т. Валентинова, О. Махаєва, В. Міщенко, М. Савлук та інші. Однак детального дослідження цих питань в бухгалтерському обліку, ефективності їх застосування, не проводили, що значно ускладнює практичне використання та гальмує їх розвиток.

Результати дослідження. Електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Емітент – особа, яка здійснює випуск електронних грошей і бере на себе зобов'язання з їх погашення. Випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки [6].

За своєю суттю електронні гроші мало чим відрізняються від звичайних: ними можна розраховуватися за товари, роботи, послуги. При цьому покупці можуть перетворювати "живі" гроші в електронні, а продавці – робити зворотну операцію. Причому робити це все дозволено в зручному режимі "онлайн" [2]. По суті, це умовні знаки, які "прив'язані" до курсу певної валюти (гривні, долара, рубля та інших), існують тільки в мережі Інтернет й ніде більше. Електронні гроші, на відміну від готівки, мають такі особливості: після втрати або викрадення, попередивши кредитну установу, можна отримати нові електронні гроші з відновленням первісного балансу; можуть мати обмежений обсяг. Крім цього, важливою особливістю електронних грошей як чинника процесу визначення вартості є здатність до виконання таких вимог ринку: портативність, економічна подільність та однорідність у своїй масі, відносна міцність, дешевість у виготовленні та здатність до швидкого відтворення у будь-якій кількості [1].

Електронні гроші мають чимало переваг. По-перше, електронні гроші неможливо підробити, навіть теоретично. Захист криптографічними алгоритмами та електронними засобами (використання SSL-протоколу з кодовим ключем 128-bit) варті уваги. По-друге, будь-який користувач може безкоштовно відкрити власний електронний рахунок. По-третє, приємний бонус у вигляді додаткової функції, як-от керування електронним гаманцем із фіксованої IP-адреси, повідомлення про здійснення операції через SMS, e-mail тощо. По-четверте, найчастіше жодної абонплати за користування електронним гаманцем не вносять, а перераховують виключно комісію під час здійснення пе-

реказів. До того ж переказ коштів відбувається майже миттєво. По-п'яте, незалежно від місця знаходження користувач може здійснювати зі своїм рахунком будь-які фінансові операції, головне, щоби був доступ до Всесвітньої мережі.

Електронні гроші є зручним розрахунковим засобом, за допомогою якого можна купувати товари, сплачувати послуги, отримувати оплату за виконану роботу, не відходячи від комп'ютера. Такі операції стали реальними завдяки появі електронних платіжних систем. Сьогодні є чимало електронних платіжних систем мережі Інтернет. Серед найбільших можна виокремити: PayPal, Neteller, Egold, StormPay, PayAce, E-gold, WebMoney, Яндекс.Деньги та інші [5]. Незважаючи на переваги, електронні гроші виявилися досить вразливими для шахраїв та вірусів – таких саме сучасних і досконалих, як і електронна форма грошей, яка є їх об'єктом. Недостатність технологічної безпеки призводить до того, що для функціонування електронних грошей необхідні організаційні, правові, технічні, криптографічні методи захисту. Збільшення кількості користувачів систем електронних розрахунків в Україні, незважаючи на їхню безумовну зручність та поширеність у світі, приховує певні ризики. Використовуючи такі системи, можна вести бізнес фактично без оподаткування.

Постає неоднозначне запитання стосовно необхідності виконання суб'єктами, які забезпечують функціонування систем електронних засобів платежу, таких обов'язків, як: постановка на облік в установленому законодавством порядку; розроблення правил і програми ведення фінансового моніторингу; призначення працівника, відповідального за організацію та ведення фінансового моніторингу; здійснення ідентифікації та вивчення своїх клієнтів; забезпечення виявлення і реєстрації фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу; надання певної інформації Спеціально уповноваженому органу, яким є Держфінмоніторинг, та правоохоронним органам згідно із законом; зупинення фінансових операцій у випадках і порядку, передбачених законом, тощо.

Загалом запровадження та активне використання систем електронних розрахунків потребує виваженої правової регламентації, спрямованої, з одного боку, на підтримку їхнього розвитку, а з іншого – на запобігання їх використання з метою ухилення від оподаткування та контролю. На наш погляд, ці проблеми мають бути вирішені, передусім, на рівні закону, що одночасно забезпечить уникнення зловживань та стимулюватиме розвиток відносин у цій сфері. Чинне законодавство на сьогодні не регулює потоку електронних грошей. Саме це і є однією з основних причин відсутності контролю за електронно-мережевими розрахунками з боку державних органів. А це, своєю чергою, спричиняє певні труднощі їх відображення у бухгалтерському і податковому обліку підприємств, які використовують такі рахунки у своїй діяльності.

Протягом кількох років у нашій країні значного використання набула система розрахунків електронними грошима. Електронні гроші функціонують у середині конкретної електронної платіжної системи і перетворити їх на реальні гроші можна тільки вивівши з платіжної системи. Учасники системи можуть використати електронні гроші на власний розсуд, наприклад: зали-

шити в системі та робити електронні платежі, а також обміняти на реальні гроші. Для розрахунків електронними грошима відкривається спеціальний рахунок – "електронний гаманець" – у будь-якій платіжній системі, уклавши з нею відповідний договір. Вводити, виводити або поповнювати гроші у гаманці можна різними способами: скретч-картками; банківськими переказами; поштовими переказами; внесенням готівки. Найшвидший спосіб введення грошей до системи – за допомогою скетч-карток.

Процедура використання грошей у всіх платіжних системах майже однакова. Покупець вибирає в інтернет-магазині конкретний товар або послугу і підтверджує свій вибір. Гаманець покупця активізується і на його адресу з гаманця інтернет-магазину надсилається вимога про оплату (контракт, підписаний цифровим підписом продавця). Якщо покупець приймає ofertу і згоден сплатити покупку, то тоді контракт із цифровим підписом покупця і електронна готівка надсилаються на рахунок продавця. У покупця залишається електронний документ, що підтверджує товарні зобов'язання продавця, з його електронним підписом. Гаманець продавця пред'являє отримані від покупця електронні гроші до процесингового центру платіжної системи, в якій зареєстровані сторони договору, для підтвердження їх достовірності. Якщо процесинговий центр підтверджує оплату, то електронні гроші перечислюють на рахунок продавця, із надсиланням відповідного повідомлення (квитанції) на адресу покупця до його електронного гаманця. Таким чином покупець свої зобов'язання за договором виконав, йому залишається дочекатися доставки сплаченого товару.

На сьогодні не розроблено методичних рекомендацій з обліку електронних грошей, тому ми пропонуємо деякі методичні рекомендації щодо їх обліку. Для синтетичного обліку електронних коштів рекомендуємо використати рахунок 32 з назвою "Електронні кошти", а аналітичний облік здійснювати за їх видами. Існують такі види електронних грошей:

- 1) у вигляді карт (card based), які потребують установалення додаткового програмного забезпечення для керування електронним гаманцем;
- 2) у вигляді мереж (network based), які мають веб-інтерфейс для керування електронним гаманцем.

Будь-яка операція повинна бути документально підтверджена.

У фінансовій звітності сальдо по рахунку 32 "Електронні кошти" пропонують відображати в балансі у складі статті "Грошові кошти та їх еквіваленти". Крім цього, визначенням терміна "Електронні кошти" необхідно доповнити П (С) БО 4 "Звіт про рух грошових коштів". Авторський підхід до визначення цього терміна: електронні кошти – це різновид депозитних грошей, які є у пам'яті комп'ютерів і здійснюють свій рух автоматично за допомогою комп'ютерних систем за безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків. Загалом, можемо виділити три можливі сценарії подальшого розвитку систем електронних грошей.

1. Електронні гроші значно не поширяться або взагалі зникнуть з обігу. Група вчених, наприклад, Б. Елі та Е. Келлі, вважають, що вплив електронних грошей на грошово-кредитну політику є таким незначним, що його не потрібно брати до уваги. Серед важливих причин, які стримують

використання електронних грошей, є традиційність використання готівки та чеків у роздрібних платежах. Змінити такі звички нелегко [3].

2. Електронні гроші будуть широко використовувати як платіжний інструмент, і вони будуть перебувати в обігу поряд з традиційною готівкою.

Електронні гроші сьогодні є на початковому етапі свого розвитку. З кожним роком удосконалюються інформаційні та фінансові технології, у багатьох країнах ведеться розроблення або вносяться зміни у законодавство, яке регулює основні питання, пов'язані з обігом електронних грошей, розвивається телекомунікаційна інфраструктура, зростають обсяги електронної комерції. Усі ці фактори повинні сприяти розвитку існуючих і формуванню нових систем електронних грошей, які зможуть відповідати всім найважливішим потребам користувачів. На наш розсуд, неправильним є ставлення до електронних грошей як до конкуруючої альтернативи звичайних грошей. Їх поява викликана необхідністю забезпечити комерційні операції через Інтернет там, де використання звичайних грошей є незручним або неможливим. Тому необхідно розглядати електронні гроші як доповнення до реальних грошей, необхідних для обігу, або як ще один інструмент обслуговування комерційних операцій Інтернет, поряд із пластиковими картками.

3. Електронні гроші повністю витіснять з обігу традиційні готівкові гроші.

Інша крайність – прогнозування такого значного поширення електронних грошей у майбутньому, яке призведе до повного витіснення ними з обігу готівки. Головні представники такої думки: професор Гарвардського університету Б. Фрідмен та заступник керівника Банку в Англії М. Кінг. Такий сценарій розвитку здається нам дуже малоймовірним, оскільки все ж готівка має декілька істотних переваг над електронними грошима: статус законного платіжного засобу, максимальна простота у використанні, нульовий кредитний ризик за рахунок гарантій держави.

Отже, найімовірнішим на сьогодні, на нашу думку, є другий сценарій поширення електронних грошей, при якому вони здійснюють свій обіг поряд із традиційними платіжними інструментами.

Висновки. Отже, електронні гроші – це магнітні носії платіжної інформації, які замінюють паперові гроші, чеки та інші грошові документи у безготівкових розрахунках між клієнтами і банками за допомогою електронно-інформаційних систем. Це – електронний аналог готівкових грошей, які існують у вигляді електронних записів, наприклад у віртуальних гаманцях в Інтернеті. За своєю суттю електронні гроші мало чим відрізняються від готівкових грошей. Основне їх призначення – бути розрахунковим засобом, за допомогою якого можна купувати товари, сплачувати послуги, отримувати оплату за виконану роботу. Проте електронні гроші мають певні особливості, які роблять їх надійнішими і зручнішими у використанні. На сьогодні їх широко використовують як платіжний інструмент, і вони обертаються поряд з традиційною готівкою. Оскільки на сьогодні не розроблено методичних рекомендацій з обліку електронних грошей, ми пропонуємо деякі методичні рекомендації щодо їх обліку, зокрема для того, щоб відобразити в бухгалтерському обліку особливості природи електронних грошей, вважаємо доцільним відкривати рахунок 32 "Електронні гроші".

Література

1. Бодюк А.В. Електронні гроші: суть та особливості / А.В. Бодюк, І.О. Грубін // Формування ринкових відносин в Україні – 2006. – № 9. – С. 33-37.
2. Валентинова Т. Електронні гроші: види, переваги, недоліки / Т. Валентинова // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 103. – С. 12-13.
3. Ільницька Н.М. Чинники поширення електронних грошей / Н.М. Ільницька. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_30/stat-ti/4_3.htm.
4. Леонов Ю. Електронні гроші – зручний інструмент розрахунків чи ще один спосіб обходу закону? / Ю. Леонов, О. Трегубова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=2700>.
5. Машика Ю.В. Електронна комерція – платіжні системи мережі Інтернет / Ю.В. Машика // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.8. – С. 123-129. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/21_8/344_Masz.pdf.
6. Положення "Про електронні гроші в Україні", затверджений постановою НБУ від 04.11.10 р., № 481. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.

Корягин М.В., Лива В.Р. Электронные деньги: особенности использования и бухгалтерский учет

Рассмотрена суть электронных денег и основные их особенности. Приведены преимущества и недостатки использования электронных денег. Описана процедура использования денег в платежных системах. Приведены три возможных сценария дальнейшего развития систем электронных денег. Исследована методика бухгалтерского учета операций с электронными деньгами. Предложены методические рекомендации из учета электронных денег.

Ключевые слова: электронные деньги, электронные платежные системы, электронный кошелек, бухгалтерский учет.

Koryagin M.V., Liva V.R. E-cash: features of the use and accounting

We consider essence of electronic money and their basic features. We pointed advantages and lacks of the use of electronic money. The procedure of the use of money is described in the pay systems. We pointed 3 possible scenarios of further development of the electronic money system. We consider a methods of accounting of operations with electronic money. Methodical recommendations are offered from the account of electronic money.

Keyword: electronic money, electronic pay system, electronic purse, accounting.

УДК 336.71

Доц. П.Ю. Лазур, канд. техн. наук –
Львівський кооперативний коледж економіки і права

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Охарактеризовано стан банківської системи України та оцінено її вплив на розвиток підприємницького середовища. Визначено проблеми кредитування малих підприємств та окреслено основні напрями їх вирішення.

Ключові слова: мале підприємництво, фінансова підтримка малого підприємництва, грошово-кредитна політика, банківська система, банківський кредит.

Постановка проблеми. Основною рушійною силою економіки, а отже, і джерелом матеріальних та духовних благ є мале підприємництво. У розвинених державах сектор малого підприємництва створюється від 60 до 80 % ВВП,

забезпечує роботою понад 70 % працюючого населення. Саме мале підприємництво формує здорову ринкову конкуренцію, наслідком якої є висока якість товарів і послуг, саме воно сприяє вирішенню цілої низки соціальних проблем. Особливою є роль малого підприємництва у трансформаційних економіках. В умовах дестабілізації економіки тільки суб'єкти малого підприємництва спроможні вирішити проблеми перехідного періоду і сприяти економічному зростанню. Україна не є винятком – саме з малим підприємством держава пов'язує надію на швидкі структурні зміни в економіці, вихід із кризи та створення передумов для успішного завершення ринкових реформ.

Проте, проаналізувавши тенденції розвитку малого підприємництва, ми виявили, що цей сектор так і не став "драйвером" економічного розвитку нашої держави. Особливе місце з-поміж стримуючих факторів належить проблемі його фінансового забезпечення. За умов нестачі власних ресурсів і фактичної відсутності фінансової підтримки держави, суб'єкти малого підприємництва відчують крайню потребу в зовнішніх джерелах фінансування, чільне місце серед яких належить банківському кредитуванню.

У сучасній економічній літературі над проблемами кредитування малого підприємництва працювало багато вчених-економістів, зокрема: О. Вовчак [1], Р. Джучі [2], С. Дрига [3], С. Реверчук [1], Н. Руцишин [4], В. Ступницький [1], В. Чевганова [5], В. Чеверда [5] та ін. Проте безліч питань, пов'язаних із кредитною підтримкою малого підприємництва, що особливо назріли у посткризовий період, так і не вдалося вирішити. Актуальність зазначеної проблеми та відсутність практичних рекомендацій щодо її вирішення зумовили вибір теми й основні напрями дослідження.

Методика дослідження. Метою роботи є розроблення та обґрунтування напрямів активізації кредитування малого підприємництва банками України.

Результати дослідження. В умовах нестачі власних ресурсів і фактичної відсутності фінансової підтримки держави, ключовим інструментом реалізації державної політики у сфері малого та середнього бізнесу має стати грошово-кредитна політика. Розвиток економіки і підприємництва зокрема значною мірою залежить від сильної економічної політики держави, яка передусім формує привабливий підприємницький та інвестиційний клімат, міцну й ефективну банківську систему. Водночас на успішній розвиток малого підприємництва істотно впливає покращення механізмів кредитування. І в цьому напрямі діяльність держави має бути активнішою та ефективнішою.

Упродовж 2000-2008 рр. роль банківських кредитів та інших позик у забезпеченні інвестицій в основний капітал України невинно зростала (табл. 1). Це означало, що кредитна політика вітчизняних банків у підприємницькому секторі ставала дедалі більше і виразніше інвестиційно орієнтованою. Проте, починаючи з жовтня 2008 р., доступ підприємств до кредитних ресурсів банків унаслідок погіршення ситуації на світових фінансових ринках істотно обмежився. У 2009 році за рахунок банківського кредитування було профінансовано лише 21,6 млрд грн капітальних вкладень, що на 3,1 процентних пункти менше (18,8 млрд грн), ніж у попередньому році, а в 2010 р. обсяг інвестицій скоротився ще на 0,5 пункта (або на 970 млрд грн).